

Recull toponímic en el municipi de Manacor

Miquel Guijon Amengual i Miquel Àngel Cabrer Sureda.

L'abast de la recerca toponímica queda delimitat a una zona del municipi de Manacor d'uns 40 Kms². L'àrea d'estudi seria la compresa més o manco entre les carreteres de Porto Cristo-Manacor i de Manacor-Son Fortesa fins a la costa més immediata, més o manco fins a cala Varques. Tanmateix, probablement s'haurien de corregir dits llandars en base a no trencar les grans possessions. Queden marginals del treball l'inventari de noms de carrers i places dels nuclis turístics que queden englobats dins aqueixa zona.

Presentació i justificació

La toponímia ha esdevengut el punt d'unió entre tres disciplines: la història, la filologia i la geografia. Efectivament, la toponímia ens explica alhora el funcionament del paisatge, el seu dinamisme al llarg de la història i la plasmació de la llengua sobre l'espai. Els topònims ens permeten la descoberta de fòssils lingüístics que estan vigents tot i l'evolució de la llengua. Per això, aquesta disciplina es converteix en un instrument valuós per a l'estudi del territori.

L'estudi s'ha fet en base a fonts orals (especialment la llista dels topònims que no apareix en aqueix document més que en breus extractes), tot i que s'ha cercat suport en fonts escrites.

La Llengua

La llengua de Mallorca ha estat aïllada de la resta de territoris amb què comparteix idioma; a més, s'han de tenir en compte les influències d'altres llengües que s'havien parlat abans de la conquesta cristiana: els substrats.

Substrat mossàrab

El mossàrab era la llengua no escrita, parlada, producte de la mescla del llatí evolucionat de les tropes romanes i les aportacions de la llengua dels bàrbars;

també hi comença a haver influències de llengua àrab, en la seva versió dialectal procedent del nord d'Àfrica.

Tenim exemples fossilitzats a través de la toponímia en les terminacions pròpies del mossàrab mallorquí: -ITX, -UTX i el gentilici acabat en -OL. En la zona estudiada tenim Fartàritx (amb el gentilici fartaritxol). Un altre exemple és el cas de na Llebrona.

Substrat musulmà

L'època musulmana ens ofereix pocs topònims de la zona que ens ocupa. No obstant això, tenim es Rafal Pudent o Alqueria Dayana. Ambdues fórmules –rafal i alqueria– són d'origen musulmà, però foren assimilades per la llengua catalana i d'aquesta manera en van formar derivats (rafalet, rafalino, sa tafal...). També tenim el cas de Manacor. El tercer nucli habitat de la zona estudiada –Son Fortesa– no conserva fossilitzat el seu topònim musulmà.

Estrat català

Aquest és la base de la parla actual, però ens remuntarem al segle XIII quan els conqueridors es reparteixen l'illa i posen noms en la seva llengua; més endavant s'hi comencen a establir. A mesura que avançava el temps, els antics nuclis agraris molt sovint varen rebre nous topònims que desplaçaren els topònims musulmans (Son Fortesa); altres vegades queden conservats parcialment a través d'una adaptació dialectal de termes àrabs (rafals, alqueria i els seus derivats).

Actualment, el més notable és el trasllat de topònims de Catalunya (Taillet, que dona Teiet; i Tortosa, que té com a resultat Tortova).

Del català antic parlat a Mallorca procedeix el prefix SON, que és una reducció de ço és d'en.

Parla actual

En el moment en què es perd el sentit etimològic d'un topònim, aqueix es veu sotmès a les modificacions que en fa la parla dialectal del lloc: així ho tenim en topònims com Tortova, Teiet, Enagistes, cala Varques.

De la parla actual, la fórmula toponímica més usual, lligada a antrotopònims, ha estat la de CAN (casa d'en).

Altres formes evidents són l'article salat (propri del català oriental a l'època medieval) i l'article personal NA que serveix per introduir topònims referits a fets físics o paratges, tot i que sovint tenen el seu origen en antrotopònims que refereixen el propietari.

El vocabulari pertanyent a noms comuns de lloc que introdueixen els topònims és molt variada; dins la llista de la zona estudiada trobam els següents: aljub, avenc, balmes, barraca, barranc, bassa, cabaes, cabassos, cala, caló, camp, cap, cas-

tellet, castellet, castellotos, clot, clova (closa), coll, collet, coma, cova, covetes, faro (far), font, frontó, gaia, hort, jaç, llac, macolí, matadero, molí, molar, muntanya, pedreres, pedres, penyes, pesquera, pinar, pinaró, pla, plana, pleta, pou, puig, pujol, punta, racó, rella, rotetes, riuet, rota, rerralt, síquies (sèquies), tai (tall), toi (doll), torre, torrent, turó, vegues, vinya.

La història

Fins al segle XIII

La presència de restes talaiòtiques i pretalaiòtiques vénen definides per topònims com ara Castellet o Castell, i per noms comuns com claper (clapers de gegants).

Les restes pretalaiòtiques que trobam a la zona estudiada són: es coll Vell, coves des Drac (Son Moro), Can Bessó (son Moro) i ses Cotanes (Son Fortesa Vell).

També hi ha restes talaiòtiques a Santa Cirga, Mendia Vell, Son Suau Vell, es Castellotos (Vista Alegre Vell), sa roca des Castellet, el Cor de Jesús, a Teiet, Can Palauet Vell, es Castellet (es Cabassos a son Ganxo) i a Can Fresquet (Son Fortesa).

Conquesta cristiana

Tota la zona que va del torrent de n'Amer fins al Rafal Pudent pertanyia a la poderosa família Sureda. Era una extensió molt gran però magra, pedregosa i amb molta garriga, de baixa productivitat.

El poblament de fora vila s'intensificà a partir de la conquesta amb una ocupació de catalans i d'altres provinents del migdia francès (rossellonesos, occitans, marsellesos, italians i també de l'Aragó).

Apareixen per tot Mallorca topònims procedents de Catalunya central i més septentrional (Empordà i Rosselló), homònims als d'aquestes zones, com per exemple Tortosa (i terres de l'Ebre) i Taillet en la zona estudiada. S'estableixen propietats agràries dominades per la casa matriu de tipus fortificada com la mateixa Son Fortesa fortificada en el segle XIII, es Rafal Pudent, el Casal Nunis (actualment sa Torre dels Enagistes) i la Torre de Ses Puntes en el segle XV a l'actual barri de sa Torre (aquesta darrera cau fora del nostre àmbit d'estudi), que, tal com la tradició recorda, formaven una línia de comunicació.

Al llarg de l'edat mitjana degueren aparèixer Son Conte (segregat probablement de Mendia), Santa Cirga, Mendia i Son Crespí.

Cap al segle XVI es Rafal Pudent degué conèixer la seva primera parcel·lació amb l'aparició de Son Mas de Marina, Son Moro i ses Talaioles. També en el segle XVI Son Fortesa coneix la seva primera parcel·lació, de la qual es desmembraren les possessions de Son Josep i So na Moixa. En aquest mateix segle confrontava es

Rafal Pudent amb Mendia, Son Conte, Sa Marineta i es coll d'en Ferragut, So na Moixa i Son Fortesa. A principis del segle XVII, els propietaris del Casal Nunis cedeixen la casa a la Companyia de Jesús. El 1675 don Tomàs Garriga divideix es Rafal Pudent en tres parts: Casa Major, Casa Petita i Rafal Nou. Aquesta divisió no es pot identificar actualment ja que no se n'ha conservat la toponímia i tampoc no es conserven altres documents posteriors que ens indiquin més exactament quins llocs identificaven. Però podríem suposar que la Casa Petita o bé es Rafal Nou serien el que posteriorment coneixem com Rafalet Roig, car el diminutiu *rafalet* ens indica una parcel·lació d'algun rafal més antic i gran.

Al 1767 el rei Carles III expulsa la Companyia de Jesús i confisca els seus béns: probablement per aqueix motiu la Torre dels Enagistes apareix en el mapa de Despuig com Torre del Rey. En el segle XVIII ja hi ha documents que mostren la divisió de la possessió de ses Talaioles, i del 1773 hi ha un document que confirma el naixement de ses Talaioteles. En es Rafal Pudent hi ha l'escut dels Moragues que adquiriren la possessió al 1775 juntament amb Son Moro. Devers aquesta època es degueren desmembrar sa Marineta i el coll Ferragut de la possessió des Rafal Pudent. També en el segle XVIII es desmembren Son Ganxo (des Rafal Pudent), Son Toni Mas (de Teiet?), sa Cabana (de Tortova o de Teiet), Son Brun (de Mendia?), Son Tirano (de son Conte o des Rafal Pudent). Per veure l'estat en què es trobaven les noves possessions a finals del segle XVIII, en tenim un excel·lent document en el mapa de Mallorca del cardenal Despuig (1785).

Amoixa, Son
 Brun, Son
 Cabana
 Cala Anguila
 Cala Barca
 Cala Manacor
 Cirga, Son
 Coll Ferragut
 Conte, Son
 Crespí, Son
 Estanque de Mas
 Forteza, Son
 Ganxo, Son
 Janovés
 Jusep, Son
 Manacor
 Mas Marina, Son
 Mendiga
 Molar

Moro, Son
 Rafal Pudent
 Sitges, Son
 Suau, Son
 Taleolas
 Taleoletas
 Teyet, Son
 Toni Mas, Son
 Torre del Rey
 Tortova

Edat contemporània

Les terres manacorines, en gran part, pertanyien fins a mitjans del segle XIX a la noblesa palmesana, l'estament dels senyors. El cultiu de les terres era més bé extensiu que intensiu especialment a prop de la costa. Les terres de cultiu més intensiu devien ser les de l'entorn de la vila, on predominen els topònims començats per hort.

L'aparició de Vistalegre (desmembrada des Rafal Pudent) probablement seria de principis del segle XIX.

A partir de la segona meitat del segle XIX la noblesa entra en decadència i comença a parcel·lar les seves terres. Les va vendre als amos i pagesos que les treballaven; és així com apareixen els establiments (resultat de les divisions de les grans propietats). Així, a les viles, hi compareix un nou estament antany conegut com dels "pagesos forts" i que són els que adquireixen les terres del senyor.

Durant el segle XIX continuaren encara amb més intensitat les parcel·lacions de les possessions que ja hem anomenat, especialment les de més a prop de Manacor (Tortova, Son Conte, Teiet i sa Cabana). Al 1888, el marquès de Raiguer, propietari de les terres de l'entorn de cala Manacor, funda la Colònia del Carme, que posteriorment rebrà el nom de Porto Cristo. Els Sureda foren propietaris de sa Marineta i es coll Ferragut fins a finals del segle XIX; el 1892 el marquès de Raiguer començà a vendre solars des coll Ferragut.

D'aquesta manera, l'explotació del camp, passant a propietaris més petits, s'intensifica i el paisatge comença a canviar: la pagesia de la vila s'enriqueix substancialment. Probablement, molts dels topònims que es refereixen a horts són dels segles XIX i XX; especialment localitzats a la zona més propera a Manacor, més sotmesa a la divisió de la propietat.

No obstant això, es mantindrà el latifundi en la zona més immediata a la costa, amb les excepcions del nucli de Porto Cristo que queda conformat a finals del s. XIX, i amb la dels nuclis turístics que apareixen a partir de mitjans de la dècada del 1960.

Els topònims segons la seva etimologia

Topònims d'origen musulmà

Rafal Pudent [rə,foal pu'Δeyt]

Alqueira Daiana [əlkə,ɾiə Δə'φavə], a partir ja del s XV documentat com Rafal Pudent. Manacor: per meréixer aqueix topònim una especial atenció es deixarà de banda.

Antrotopònims

Tots els començats per “molí d'en”, “hort d'en” i especialment nombrosos són tots els començats per Can i Son.

Mendia és l'únic antrotopònim no precedit de cap fórmula (na, Can, Son).

Topònims migrats de Catalunya:

Es tracta de fet d'antrotopònims; eren els nous propietaris del s. XIII els qui, a través del seu cognom, duïen cap a les noves terres adquirides el topònim del lloc d'on provenien. No són introduïts per cap prefix (Tortova, Teiet).

Topònims descriptius

Entenem per topònims descriptius aquells que ens aporten alguna informació sobre les característiques físiques del lloc. Sovint comencen o amb l'article salat o amb na.

Alguns topònims són substantius en la llengua catalana:

sa Cabana, es coll, es Cabassos, na Llarga, na Peluda, es Rafal Pudent.

Bassa Blanca, Sa [sə ,basə 'bl̩n̩ca]

Bassa Roja, Sa [sə ,basə 'rɔdʒə]

Cap des Toi, Es [əs ,cad dəs 'toj]

Cova de Na Dent, Sa [sə ,kovə ðə nə 'ðent]

Cova dels Hams [,kovə ðəd 'dzans]

Cova de sa Figuera [,kovə ðə sə fi'jerə]

Cales Verges, Ses: [səs ,caləz 'verʒəs]

Cala Varques: derivat de N'Espenya-varques [,calə 'varcəs]

Jas des Bou, Es [əd ,ʒar dər 'bɔw]

Tai, Es [əs taj]

Es Llendero [əɫ l̩ɲ̩'ðero]

Es Noans [ər no'ans]

a.- Sovint formen petites sèries toponímiques, com per exemple en el cas de les cales i coves que refereixen noms d'animals o plantes:

Cala Anguila: zootopònim [,caləŋ'jilə]

Caló Blanc [cəlo 'bl̩n̩c]

Cala Magrana: fitotopònim [,calə may'ranə]

Cala Murta: fitotopònim [,calə 'murtə]

b.- Altres topònims tenen uns orígens més complicats, o bé del mossàrab que hi havia a Mallorca, del català medieval, o bé, simplement, han sofert transformacions fonètiques.

Pareixen venir del mossàrab: Fartàritx [fər'taritʃ], Serrella [sə'relə], Na Llebrona [nə lə'brɔnə], Manacor [mənə'kə] (segons alguns autors és mossàrab, segons altres, un topònim àrab migrat del Magrib).

Ses Talaioles [səs tələ'ɔləs], So Na Moixa [,sɔnə'moʃə], Es Noans [əzno'ans].

Exemples toponímics

1-Personificacions: el topònim és introduït per l'article personal femení NA. Normalment no es refereixen a una unitat de propietat sinó a un fet físic: muntanya, paratge, cala, vall. Ho separam de tres maneres:

a.- Una primera, poden referir una característica física:

N'Espenya-varques (antic nom de cala Varques), na Llarga

Na Peluda (nom amb què els mariners es refereixen al puig de Son Galiana)

Na Llebrona (mossarabisme), na Magrana...

b.- D'una altra, es poden referir a un antic antrotopònim: el topònim d'un establiment humà dóna nom a un fenomen o paratge natural de la seva propietat. Així tenim que les personificacions sovint vénen del nom d'una possessió (SON) per tal de referir-se a un paratge o fenomen físic:

Na Galiana, Puig de: o Puig de Son Galiana [,puj ðə ,sɔŋ jəli'anə]

Na Conte, Torrent i paratge: antigament degué pertànyer a Son Conte. [nə 'kɔŋtə]

Na Moixa, Puig de: o bé Puig de So Na Moixa.

Na Genovesa: Pla de sa Cova Genovesa. [,pla ðə nə ʒəno'vəzə] Un antrotopònim dins l'antiga possessió de Son Moro.

Na Capellera: antiga partida de terra dins l'actual casc urbà de Manacor.

Ambigüitats

Es pot donar una vaga confusió entre SON (masculí) / NA (femení); normalment aqueixa diversitat de gènere no sol ésser conflictiva en la transcripció dels topònims que segueixen les dues formes (Son Conte / Na Conte), a excepció del cas de So na Moixa. Si seguíssim la forma general hauríem de dir Son Moixa, que

també dona nom al paratge i puig de na Moixa. Sovint el trobam escrit com Son Amoixa, no obstant això ens hem d'inclinar per So na Moixa si donam per fet que es refereix a un antrotopònim femení.

Segons la derivació etimològica que atribuïm al topònim, podem escriure'l d'una manera o altra.

Serrella si és un mossarabisme, o sa Rella si és un topònim català.

Son Amoixa o bé So na Moixa, segons si primam el gènere masculí o femení de l'antrotopònim.

Santa Cirga o Santacirga, segons si l'interpretam com un hagiònim o com un mossarabisme.

Una altra qüestió és la de la normativització dels topònims catalans. En la tasca de recollir i transcriure topònims no ens inclinam per la normativització.

Torrent de l'Home Mort [to,ɾent də ,somo 'mɔrt].

El cas de la hidronímia

Bàsicament els dos noms comuns que refereixen un curs d'aigua són torrent i barranc, de tal manera que arriben a ser sinònims.

Una de les característiques més peculiars de la toponímia de torrents, a diferència dels rius, és el fet que en les seves diferents parts del seu recorregut reben noms distints, de tal manera que sovint és difícil anomenar la totalitat del curs hídric; això es deu probablement al fet que els habitants dels seus entorns no tenien una consciència molt clara de la seva unitat. La fórmula que s'empra normalment per anomenar tot el recorregut del torrent és l'elecció del topònim que refereix el darrer tram abans de desembocar a la mar.

De fet, es poden classificar els topònims dels torrents en dos grups principals:

- a.- Els que indiquen alguna característica fisiològica o llegendària del torrent: torrent de na Llebrona, torrent de l'Home Mort (o també barranc de sa Marina) i torrent Roig.
- b.- També poden indicar la partida de terra per la qual passen: torrent de na Conte, torrent de sa Cabana, torrent de Manacor, torrent de So na Moixa, torrent de ses Talaioles, torrent de Santa Cirga, torrent de Son Crespí, barranc de sa Marina (o també dit torrent de l'Home Mort).
- c.- Encara en un tercer grup referim simplement aquells que reben el nom del lloc on desemboquen, normalment són de curt recorregut: torrent de cala Anguila, torrent de cala Mendia, torrent de cala Magraner.

Sèries toponímics en base a la divisió de la terra i els establiments

A continuació només proposam algunes de les sèries toponímiques que pertanyen d'un nucli matriu.

Es proposa, entre d'altres, l'exemple de l'establiment de Son Conte, que és la

sèrie més complexa i que com tantes d'altres es va dividir principalment cap al segle XIX.

També formen sèries toponímiques casos tan curiosos com Son Mas Vell, Son Mas Nou, i Son Mas Déu.

Son Conte Cirga o simplement Cas Cirgues, o Sa Pleta [sə 'plətə] o fins i tot **Son Conte Pleta**.

Son Conte Àngel o Can Granot [,sɔŋ kən'taŋzəl] [,can grə'nɔt]

Son Conte Banyà o simplement Can Banyà [sɔŋ ,kən'tə 'baɲə] [,cam'baɲə]

Son Conte Bonet o simplement Can Bonet [,cam bo'nət]

Son Conte Frare o simplement Can Frare [cam 'frarə]

Son Conte Marcó [sɔŋ ,kən'tə mə'rko]

Son Conte Pujades o senzillament Can Pujades [cam puʒaðəs]

Son Conte Ric o Son Ric [sɔn 'ric]

Son Conte Soler o senzillament Can Soler [can 'sole]

Son Conte de Sa Torre o Can Font: [cam 'fɔnt] aquí hi trobam el Moli de Son Conte

Son Conte Venturós o senzillament Can Venturós [,cam vən'tur]

La partida de Son Conte dona nom a un paratge natural a través de la personificació na Conte, que en aquest cas fa referència a un torrent:

Son Còdol Negret [sɔŋ ,kɔðol nəɣ'rət]

Son Còdol Nou [sɔŋ ,kɔðol 'nɔw]

Son Còdol Vell [sɔŋ ,kɔðol 'vej]

Can Barraques Nou [,cam bə,raçəz 'nɔw]

Can Barraques Vell o Can Bessó [,cam bə'so]

Son Blavet Nou o Can Pates [cam 'patəs]

Son Blavet Vell [,sɔm blə'vət]

Sa Cabana Nova [sə çə,βanə 'nɔvə]

Sa Cabana Vella [sə çə,βanə 'veə]

Coll Nou, Es [əs kɔl 'nɔw]

Coll Vell, Es o d'en Ferragut [əs ,kɔl dəŋ fə'rə'gut]

Son Fortesa Nou o Can Remos [can 'remos]

Son Fortesa Vell [,sɔŋ for'təzə]

Son Josep Nou o son Josep de sa Talaia [ˌsɔŋ ʒuˌzɛd də sə təˈlajə]

Son Josep Vell o son Josep d'Abaix [ˌsɔŋ ʒuˌzɛd də ˈβa]

Rafal Pudent [rəˈfal puˈðɛnt]

Rafal Roig o Rafalet Roig o Ca n'Amorós [rəfəlɐrˈrotʃ] [ˌcanəmoˈros]

Rafal Còdol o Son Còdol [rəˈfal ˈkɔðol] [sɔŋ ˈkɔðol]

Rafal Milana o Sa Milana [rəˈfal miˈlanə] [sə miˈlanə]

Can Rava [can ˈravə]

Son Ravanell [ˌsɔŋ rəvəˈneɫ]

Sa Rella: [sə ˈreɫə] una rella és una part de l'arada, però pot ser sinònim de sementer.

Can Relles [can ˈreɫəs]

Son Suau Nou o Can Roma [can ˈromə]

Son Suau Vell [ˌsɔŋ suaw ˈvej]

Talaioles, Ses [səs tələˈjɔləs]

Talaioteles, Ses [səs tələjɔˈlɛtəs]

Talaiolines, Ses [səs tələjɔˈlinəs]

Teiet Vell [təjət ˈvej]

Teiet Nou [təjət ˈnɔw]

Teietet [təjət]

Son Tirano Vell [ˌsɔŋ tiˈrano ˈvej]

Son Tiranet o son Tirano Pobre [sɔŋ tirənət] [ˌsɔŋ tiˈrano ˈpɔbrə]

Vista Alegre nou [ˌvistəˌlegrə ˈnɔw]

Vista Alegre vell [ˌvistəˌlegrə ˈvej]

Sèries toponímiques de paratges o fets físics

Aquestes sèries encadenades són més complexes que les fetes en base a la propietat: sovint eren sèries per distingir paratges, sementers o closes d'una matei-

xa possessió. A vegades eren sèries de zootopònims o fitozootopònims, com és el cas de coves i cales.

Sa Bassa Blanca [sə ˌβasə ˈblaŋcə]

Sa Bassa Roja [sə ˌβasə ˈrotʒə]

Cala Anguila [ˌcaləŋˈjilə]

Cala Falcó [ˌcaləfəlˈko]

Cala Magrana [ˌcalə məˈgranə]

Cala Murta [ˌcalə ˈmurtə]

Pujol des Bous

Pujol des Sebel.lins.

Cova des Coloms [ˌkɔvə ðəs koˈlɔns]

Cova de sa Figuera [ˌkɔvə ðə sə fəriˈerə]

Cova des Llimacs [ˌkɔvə ðəɫ liˈmats]

Cova des Xots [ˌkɔvə ðətˈʃɔts]

Turó de sa Grava: a prop de l'Hormigon. Probablement tenen relació; tanmateix cap dels entrevistats confirmaren aqueixa relació.

Es coll i es collet no formen una sèrie toponímica.

Llocs que tenen més d'un nom

- Casos en què es dona per a un mateix lloc un antrotopònim i un topònim descriptiu: puig des Xoriguer o puig de Son Conte.
- Aquest segon cas és semblant a l'anterior. Per a un mateix lloc coincideixen un antrotopònim i un topònim descriptiu: na Galiana o na Peluda.

Els pagesos i la toponímia oficial empenen el topònim de na Galiana; mentre que els mariners, des de la mar, l'anomenen na Peluda, a causa d'una espessa vegetació que hi atorga un aspecte fosc.

- Nuclis de poblament que reben distints antrotopònims segons si s'empra el referent de la possessió matriu o el del propietari del nou establiment. Aqueix cas és indubtablement el més habitual en tot l'espai rural i en tenim desenes de casos: Son Moro Barceló, o simplement Can Barceló; Son Fortesa Nou o Can Remos; Rafalet Roig o Ca n'Amorós.

Topònims en desús

Ens referim aquí exclusivament a aquells casos en què el topònim antic ha perdut el seu ús i només queda conservat en documents: Alqueria Daiana fou l'actual Rafal Pudent, Casal Nunis (en la toponímia oficial també s'empra el nom de Torre del Rei) fou l'actual Torre dels Enagistes.

La toponímia com a testimoni de fets desapareguts

A vegades, l'existència d'un topònim ens indica la presència d'un fet geogràfic que ha desaparegut: és el cas de Son Conte Frare, on varen fer desaparèixer les seves edificacions per tal de rotar les terres. La memòria del topònim ens recorda l'antiga presència de l'establiment. En altres casos el lloc ha desaparegut a causa de canvis d'ús del sòl (hort des Gabre, hort d'en Vila).

Horts

Hort d'en Conies [ɔr dəŋ ko'niəs]

Hort des Correu [ɔr dəs ko'rew]

Hort d'en Cremat [ɔr dəŋ cre'mat]

Hort des Gabre [ɔr dəz 'jabrə] (topònim desaparegut pel canvi d'ús de sòl a urbà: n'ha sobreviscut el topònim com a nom de carrer)

Hort de n'Olesa [ɔr də no'ləzə]

Hort de sa Plana [ɔr də sə 'planə]

Hort des Portador [ɔrdəsportə'do]

Hort de Santa Cirga [ɔr də sən'tə 'sirgə]

Hort d'en Servera [ɔr dəŋ sər'verə]

Hort d'en Socorrat [ɔr dəŋ soko'rat]

Hort de son Suau [ɔr də sɔn su'aw]

Hort de la Vila, o Hort d'en Vila: [ɔr dəŋ 'vilə] s'han recollit les dues versions per indicar el mateix lloc. També és un topònim desplaçat pel canvi d'ús del sòl, d'agrari a urbà.

Partides amb nom de fenòmens físics

Dels molts que s'han recollit, se n'han extret alguns exemples:

Canyar, Es [əs cə'ɲa]

Carritxar, Es [əs cərit'tʃa]

Coll, Es [əs 'kɔʎ]

Coma, Sa [sə 'komə]

Marineta, Sa [sə məri'nətə]

Pedres Llises, Ses [səs ,peðrəʎ 'lizes]

Serralt, Es [ət sə'ralt]

Serrella [sə'reʎə]

Toponímia de la Costa

Sovint a la zona costera, antigament poc habitada, hi trobam topònims de caràcter llegendari, de sentit etimològic confós (especialment en coves i cales). A la costa, la baixa densitat en el poblament i de l'activitat agrària ha fet que les partides de terra fossin especialment grans, com és el cas de na Genovesa, la qual dóna nom a tota una altra sèrie de topònims que en deriven (cova, camp, pla...)

Barraca de la Reina, Sa (a Punta Reina) [sə bə,racə ðə lə 'rejnə]

Punta Reina [ɫpuntə 'rejnə]

Camp des Genovès [ɫcaŋ dəz ʒəno'vəs]

Cova des Pirata [ɫkovə ðəs pi'ratə]

Cova des Pont des Moro [ɫkovə ðəs ,pɔŋ dəŋ 'mɔro]

Coves del Drac [ɫkovə ðəʎ 'drac]

Torrent de l'Home Mort [to,rɛŋ də ,sɔmo 'mɔrt]

Conclusions

L'ús de fórmules toponímiques Can / Son

Les dues fórmules toponímiques que serveixen per indicar el propietari són CAN (casa d'en...) i SON (ço és d'en...).

La més antiga és SON; no és viva en el català actual i només es conserva fossilitzada en la toponímia. D'aquí podríem deduir que en un moment donat en el dialecte mallorquí es deixa d'emprar el SON d'una forma viva. Aqueix moment de l'evolució de la llengua ens informaria de l'antiguitat mínima de tots els topònims començats per SON. No obstant això, ens trobam amb alguns SON que pareixen de recent creació, com Son Cavil-la (dins terres de Son Fortesa), Son Colom, Santa Ponça (probablement un topònim migrat), Son Llimonera, Son Vida (de molt recent creació).

Altres qüestions a destacar són el fet que la fórmula SON només s'empra en les propietats rurals i no per indicar propietats urbanes, i el fet que sovint s'ha confós per la seva proximitat fonètica a altres formes com SANT.

La fórmula CAN ha estat la de més èxit i serà la que es donarà en les parcel·lacions de les grans possessions. El seu ús està ben viu en la parla actual, tant és així que encara neixen topònims començats per CAN, tant per referir-se a propietats rurals com urbanes.

La fragmentació de la terra

Una vegada esgotats els derivats del topònim matriu, diminutius, ric/pobre, vell/nou, de baix/de dalt, etc., s'hi afegia el nom del nou propietari en la fórmula següent: Son + nom possessió matriu + nom del nou propietari. O bé simplement amb la fórmula següent: Can + nom del nou propietari. Així tenim: *Son Conte Soler* o bé *Can Soler*.

Tanmateix, en l'ús de la toponímia per part dels residents hi trobam el doble ús per separat: així, un es dirigeix a Son Conte, tot i que el lloc específic sigui Can Soler. De tal manera que, a través de l'ús de la toponímia, podem reconstruir les antigues grans propietats (a part d'una reconstrucció en base a documents, la qual ens oferiria una informació precisa quant a dates).

Aqueixa reconstrucció es fa bastant difícil en les àrees que han traspassat l'ús del seu sòl d'agrícola a urbà.

Una reconstrucció del paisatge a partir de la toponímia

La toponímia, amb ajut de la història, ens pot dur a la reconstrucció del paisatge: partim de la reconstrucció de les propietats. El fet que pràcticament no hi hagi partides de terra en la franja costera és suficient per veure com la gran propietat dominava, i encara domina, en la zona costera (a excepció de les zones directament ocupades per les noves activitats urbanes). La densitat de topònims referits a propietats i a assentaments rurals es va accentuant una que vegada ens allunyem de la costa, i es torna especialment densa en antigues possessions com es Coll i entorn a Mendia, Tortova, Son Conte i Son Tirano.

És interessant el fet que el topònim introduït pel nom comú hort el trobem especialment en les contrades més properes al nucli urbà, la qual cosa ens mostra com aqueixes terres estaven explotades amb molta més intensitat. La contemplació directa del mateix paisatge ens confirma aqueixa conclusió.

Etimologies dubtoses o falses

Hi ha diverses raons per les quals les etimologies poden ser falses o dubtoses:

a.- Etimologies populars: la cultura popular cerca la derivació genètica del topònim relacionant-lo amb excessiva simplicitat amb qualque mot de la parla actual, sovint justificant alguna realitat física o llegendària: Son Cavi-la, Can Blanquer, Rafal Podent, es pou des Llevant.

Sovint els propietaris modificaven el topònim per adaptar-lo a una etimologia més amable (Rafal Podent).

b.- Etimologies hipercultes: sovint un excés d'erudició ha embarcat els estudiosos en especulacions molt exagerades i que cerquen derivacions genètiques del topònim excessivament llunyanes, fins al punt d'atribuir orígens germànics i bascos a topònims de la zona: Son Conte, Manacor, Santa Cirga.

La toponímia ens pot indicar la pertinença d'unes terres a una determinada propietat

El torrent de na Conte no passa per les actuals terres de Son Conte, però aqueix topònim ens indicaria aqueixa antiga pertinença.

Cala Mendia pertanyia a la possessió de Mendia: la tradició popular ens diu que les terres de Mendia arribaven a aqueixa cala sense cap interrupció de la propietat. Això no és ben bé cert, ja que cala Mendia era simplement un enclavament costaner de la possessió de Mendia.

S'estany d'en Mas indica la seva recent pertinença a la possessió de Son Mas de la Marina.

Es Rafal Roig seria un establiment d'es Rafal Pudent segregat.

La torre de Son Moro (avui dia simplement sa torre des Port): tot i ser una torre edificada per iniciativa pública en el segle XVI, el seu nom antic ens indica a quina possessió pertanyien les terres adquirides per fer-hi el "tancat de sa Torre".

Els canvis d'usos del sòl i el desplaçament toponímic

El canvi d'ús del sòl ha estat el principal motiu de desplaçament de topònims antics, sobretot el canvi d'ús agrícola a urbà, i especialment a partir de la segona meitat del segle XX. Per exemple, la urbanització de s'Estany d'en Mas provocà per part dels seus promotors un intent de substitució pel nom de Playa Romántica; actualment conviuen els dos topònims amb una certa resistència a desaparèixer per part del topònim antic.

El desplaçament i substitució toponímica ha fet que alguns topònims de fets naturals, fins i tot de cales, hagin perdut el seu ús en benefici del topònim del nucli de població: aqueixa és una constant al llarg de tota la costa mallorquina.

També el fenomen turístic imposà el fet de donar nom a llargs trams de la costa lligats a urbanitzacions: és el cas de Calas de Mallorca, que integra unes quantes cales.

També per causa de la urbanització de la costa en base a l'activitat turística nasqué el topònim de ses cales Verges, precisament per designar aquell tram de la costa no urbanitzat.

No sempre l'activitat urbana ha desplaçat els topònims antics. Els altres noms de cales s'han conservat, així com altres exemples que han passat a donar nom a distints barris o a d'altres fets urbans, tant de la costa (Punta Reina a Porto Cristo Novo i sa Torre a Porto Cristo), com a la ciutat de Manacor (na Capellera, es Canyar, es Serralt, es Torrent).

Alguns noms d'hortos i altres propietats envaïdes pel nucli urbà de Manacor o bé han desaparegut o bé s'han conservat en la toponímia de carrers (s'hort des Gabre, s'hort de la Vila...)

Dificultats en el recull toponímic

No tots els llocs tenen una mateixa facilitat en la recol·lecció de topònims. Les àrees de més fàcil recollida eren les àrees on era més viva l'activitat agrícola, nor-

malment de propietat mitjana. Les zones de difícil recollida eren aquelles de molta petita propietat, properes a Manacor, de recent nova ocupació amb una funció exclusivament residencial, sovint il·legal, i que ha provocat un desplaçament i oblit dels topònims antics.

La zona de la costa era sens dubte la més difícil; grans àrees infraexplotades durant segles, molt ben conegudes pels roters (una forma d'explotació de molt baixa intensitat), que una vegada desplaçats o desapareguts han deixat en l'oblit aqueixa toponímia. Les zones ocupades per urbanitzacions modernes són pràcticament irreconstruïbles. Només els pescadors ens podien oferir els talassònims, però el desplaçament d'aqueixa activitat artesanal també ha fet molt difícil la reconstrucció de la toponímia de costa a part d'aquells topònims més generals.

Una toponímia més precisa, com la de les cloves i sementers, podia resultar massa ambiciosa per a l'àmbit del treball; no obstant això, s'han recollit la dels paratges més grans.

Els dos grans fonaments d'aqueix treball, la llista dels topònims i la cartografia que els ubica, no s'han pogut introduir en aqueixa publicació donat l'espai que ocuparia.

AGRAÏMENTS A

Toni Pasqual
Sa Taula des Sirocco
A la madona i a l'amo de Can Bessó
Nofre Galmés de Ses Talaioteles
Germans Cirkues (Andreu i Tomàs)
Joan Parera (des Rafal Pudent)
Francisco Pastor (de So Na Moixa)
Joan Fullana (de Can Pates)
Biel Munar (de Son Conte)
Als amos de Son Fortesa
A na Bel de Tortova Nou,
etc.

BIBLIOGRAFIA

Mapa de Mallorca. DESPUIG I DAMETO. 1784.
Els torrents de Manacor. GRIMALT GELABERT, Miquel. Col·lecció "així és Manacor". Publicació Ajuntament de Manacor, 1990.
Història de Manacor, s XIII. FERRER ROSSELLÓ
Diccionari Català-Valencià-Balear, ALCOVER-MOLL (deu volums).
Onomasticon Cataloniae COROMINES (1989-...) volum de les Illes Balears.
Corpus de Toponímia de Mallorca MASCARÓ PASSARIUS. Palma de Mallorca (deu volums).
Carrers de Manacor, JOSEP M FUSTER . Ajuntament de Manacor, 1997. Col. "Així és Manacor".
Història de Manacor, segle XV. RAMON ROSSELLÓ VAQUER. Mallorca, 1979

Els fluxos migratoris extracomunitaris a Manacor: trets, realitat, necessitats i recursos.

Z. Laaroussi

El fenomen migratori al municipi de Manacor i les seves característiques

El moviment migratori com a fenomen social és global, integral i complex ja que abraça diferents dimensions: socials, culturals, laborals, econòmiques, polítiques i legislatives. La nostra comunitat balear en general i el nostre municipi en especial no han estat aliens a aquest moviment migratori, ni tampoc a les transformacions socioeconòmiques que ha comportat des de la dècada dels 50. Segons l'estudi del Centre de Recerca Econòmica de Sa Nostra, el nombre de residents estrangers a les Balears és de 126.505 respecte a la seva població total que suma 947.361; és a dir, la taxa d'estrangers arriba a un 13,35% davant el 10,88% del padró del 2002.

Aquest moviment com a fenomen social és complex i no és fàcil de tractar, conèixer o analitzar des d'un sol àmbit, ja que abraça diferents dimensions: socials, culturals, laborals, econòmiques, polítiques i legislatives. És a dir, aquest fenomen és un fenomen global, complex i integral.

1. **Global** per dos motius: primer, per la dimensió planetària, que fa impossible examinar-lo des de la perspectiva d'un estat nacional; i després, per la integració social, que no només obeeix a una decisió particular de l'immigrant, a un camí que s'ha de recórrer en solitari, més aviat al contrari: la societat d'acollida ha de garantir els seus drets com a ciutadans en igualtat, però al mateix temps ha d'orientar els seus valors i normes de convivència cap a l'enteniment mutu. Mai no serà possible una integració social si aquesta no s'entén com una relació i negociació diària entre dues parts: la societat d'acollida i els immigrants; calen esforços per ambdós